

Љубисав АНДРИЋ, ВАЉЕВО, ОД ПОСТАЊА, Ваљево 1985, 349 стр. са 134 фотографије

Септембра 1985. године објављена је, као пета књига едиције „Посебна издања” Графичке издавачке радне организације „Милић Ракић” из Ваљева, књига Љубисава Андрића, новинара из Новог Сада, под насловом ВАЉЕВО, ОД ПОСТАЊА. Литература о прошлости Ваљева повећана је за још једну библиографску јединицу.

Бројни су и разноврсни аспекти са којих је проучаван живот људи овог града западне Србије од праисторије до модерних времена у прилозима различитог карактера, од информативних приказа до расправа, чланака и монографија, рађених научном методологијом и на основу веродостојних извора. Сваки од тих прилога, са мање или више оригиналности, допринео је упознавању географских одлика, етничке структуре, историјских епоха и у њима догађаја и личности, културне прошлости и других области свестраног развоја града и околине, у којој је настао. ВАЉЕВО, ОД ПОСТАЊА, с обзиром на концепцију Љ. Андрића да сачини избор фрагмената из већ објављених „наративних, махом путописних сведочанстава”, представља скуп познатих података о Ваљеву и Ваљевцима. Петнаестогодишњи труд, како сам изјављује, у истраживању историје Ваљева, огледа се у разноврсним „расказивањима” којима су текстови пропраћени и који су нека врста збирке његових објављених новинских прилога.

Наслов за књигу Љ. Андрић је преузео од „српског песника средње генерације” Бране Петровића који је објавио у недељном листу НИН (бр. ХХХИВ/1983) репортажу „Ваљево, од постања”. Б. Петровић обухвата неколико момената о настанку града, о појединим личностима и догађајима из његове прошлости, интерпретирајући их слободно, информативно и одабирајући чињенице које таквом приступу одговарају. Ако је Љ. Андрић имао намеру да допринесе историји Ваљева, довео је оваквим насловом у забуну и оне који желе да читају о прошлости града, а поготову оне који треба да пишу ту историју. ВАЉЕВО, ОД ПОСТАЊА је наслов који указује да је овај град централна тема књиге. И то је једино сигурно што читалац сазнаје у тренутку када се са њом упознаје. Даљи део наслова, „од постања” обећава да ће бити говора о граду од тренутка његовог настанка, Мање обавештен читалац ће очекивати да прочита када је то „постање” и биће разочаран, а они који су упућени у стање научних истраживања око најстаријег помена града и његовог настајања у најмању руку, зачуђени. Са друге стране, наслов претенциозно наговештава и континуирани и свеобухватни преглед развоја града до данашњег дана што се на крају читања не добија. „Казивања и расказивања страних и домаћих путописаца, књижевника, научника, новинара, разних ухода и осталих намерника”, поднаслов књиге, уопштено упућује на садржину и ауторе из чијих дела су преузети текстови, у њој. Улога Љ. Андрића у настанку ове збирке није ничим ни наглашена, а поготову објашњена.

ВАЉЕВО, ОД ПОСТАЊА садржи, осим фрагмената из путописне и друге литературе и „расказивања” о њима, приступ Љ. Андрића под насловом „Ка историји Ваљева”, па сав текст сачињава први део књиге, од укупно 290 страница. Други део чине 134, махом већ објављиване, фотографије града, збивања у њему, појединих

личности. Следи библиографија чланака о Ваљеву из локалног листа „Напред” за године 1969, 1970, 1971, 1980, 1982. и 1985. Библиографски подаци закључно са 1980. годином су већ објављени („Гласник” Међуопштинског историјског архива Ваљево, бр. 15–16, Ваљево 1981.). На крају је заједнички регистар личних и географских имена, установа, појмова итд. Укупно 349 страница.

„Ка историји Ваљева” је приступ Љ. Андрића у коме се, препричавањем постојеће литературе, излаже развој града, тематско-хронолошким редом, од најстаријих познатих писаних споменика до данас. Заједно са објашњењем о принципима којих се држао приликом компоновања збирке, овај уводни део износи 26 страница текста. Остали део подељен је у три поглавља: I – Страни путници и путописци, II – Домаћи путници и путописци и III – Научници – географи и историчари. У оквиру I и II дела фрагменти су сложени по години у којој су настали, а у III делу по години када су објављени. Ову измену Љ. Андрић оправдава следећим речима: „Пошто се у њима, најчешће, говори од његовог (Ваљева) постања до данас, те су они разврстани по години штампања рада, али се овог принципа не придржава, јер су у овом поглављу и „казивања” о граду у појединим тренуцима, географски описи околине, описи делова града, итд.

ВАЉЕВО, ОД ПОСТАЊА сваком својом страницом показује велики труд који је Љ. Андрић уложио током припремања ове књиге. Истовремено, међутим, све што је на тим страницама забележено не даје квалитет који би требало да је адекватан уложеном труду и који би оправдао постојање оваквог једног компилацијског дела, ВАЉЕВО, ОД ПОСТАЊА једноставно речено изазива низ примедби и отвара низ питања, својом садржином и формом.

Коме је ВАЉЕВО, ОД ПОСТАЊА намењено основно је питање које тражи одговор? Стварање једне збирке наративних прилога о Ваљеву може се оправдати уколико је она намењена читаоцима који немају истраживачку наклоност упознавања историје града, па не посежу за текстовима растуреним по посебним издањима, часописима, новинама, или публикацијама друге врсте. Уколико је Љ. Андрић мислио на ове читаоце, није им учинио услугу из више разлога. Људи ваљевског краја веома су заинтересовани за своју прошлост и воле да читају о њој. ВАЉЕВО, ОД ПОСТАЊА није књига која може да се чита. На првоме месту, то композиција не омогућава, јер нема ни хронолошког ни тематског континуираног приказа историје града који би одговарао овим читаоцима. Остаје им, међутим, да ипак истражују и да сами стварају целину. Друго, колико података о граду добија читалац кад „казивања” износе око једне, а „расказивања” две трећине текста. Подаци у „расказивањима” најмање помажу и користе заинтересованим читаоцима, јер се углавном састоје од библиографских података, препричавања литературе која о „казивањима” и њиховим ауторима постоји, затим бројних понављања чињеница, имена, година, наслова. Сам начин презентације фрагмената текстова и осталих података, такође отежава читање: мале и велике заграде, разни типови слова, белешке у тексту и испод њега, разни епитети ауторима, чак и места и године рођења и за савременике, све то и још низ момената, оптерећују текст и отежавају читање и онима којима је историја Ваљева завичајна историја, дакле већ делимично позната, а да се не споминују они који је тек упознају.

Са друге стране, ако ВАЉЕВО, ОД ПОСТАЊА треба, према речима Љ. Андрића, да буде „један од путева ка историји Ваљева”, ни будући истраживачи, који раде на темељима научне методологије и у циљу откривања научне истине о прошлости града, нису добили много овом збирком. Истраживачу историје Ваљева и околине у којој је настао, она не доноси ништа ново, а својом концепцијом, композицијом и презентацијом може да помогне веома мало. Сваки озбиљни истраживач користиће оригинални путопис, или неки други наративни извор као и постојећу литературу и сам издвојити оно што научној концепцији одговара. Љ. Андрић се овој групи читалаца приказао као трудољубив аматер, склон прикупљању чињеница којима је, међутим, подлегао. ВАЉЕВО, ОД ПОСТАЊА се може користити само као нека врста подсетника, или библиографског приручника. Мада је и коришћење у ове сврхе отежано неадекватним, несигурним и непотпуним научним апаратом који је у највећем броју случајева само преузет из коришћене литературе.

Од осталих бројних запажања и питања која се књигом намећу вредно је, ради информације будућим читаоцима, споменути још неколико оних која на први поглед

изгледају периферног карактера али која, у склопу целокупног увида, изазивају бројне дилеме и не доприносе квалитету публикације.

Немогуће је, на пример, отети се закључку да је за Љ. Андрића много важнија била личност аутора „казивања” него квалитет његове белешке о Ваљеву, што не произилази само од обиља података о њима, већ и од садржине и композиције књиге. Не види се због чега су „путници и путописци” (!) подељени на стране, међу којима су Дубровчанин Феликс Петанчић, или Бартол Кашић са Пага, или Јован Перетић из Огулина, и на домаће. Који критеријуми су навели Љ. Андрића да групи аутора из III поглавља стави заједничку ознаку „научници”. А да се не говори о његовој класификацији на књижевнике, историчаре, географе. О квалитету њихових радова, обухваћених збирком и уопште, изречене су бројне неинформисане и наивне оцене.

Не улазећи у стручност и ауторитет потписника поруке „Књигу препоручују за читање”, одштампане на једној од првих страница, нити у мотиве који су руководили Љ. Андрића да прихвати да му књигу препоручују други, а не његов дугогодишњи труд, уложен у стварање њене садржајне вредности, немогуће је не споменути овај преседан у озбиљној литератури, а поготову оној која претендује да има историографски карактер.

Заслужује посебну похвалу графичка обрада књиге. Приложене фотографије града, околине и личности урађене су веома квалитетно а исто то се односи и на целокупну опрему књиге.

ВАЉЕВО, ОД ПОСТАЊА је књига која постоји и о којој се мора водити рачуна у склопу опште библиографије о Ваљеву. Штета је, међутим, што Љ. Андрић није имао снаге да прикупљене податке сажме у целину, макар и дескриптивног карактера, са хронолошким и садржајним празнинама, и да их сам креативно искористи и тако заузме сопствено место „на путу ка историји Ваљева”.

Др Марија Исаиловић

В. Б. САВИЋ, ПРОТА МАТЕЈА НЕНАДОВИЋ, АКТА И ПИСМА, „Дечије новине”, Горњи Милановац 1984.

Објављивање архивске грађе, докумената и званичних преписки, у југословенској историјској литератури, неколико година у назад, добија известан замах, пре свега у виду тематских збирки у ауторству историчара који се баве Историјом Југославије или, пак, зборника докумената у остварењу специјализованих института. Ређе се појављују књиге које систематски обједињују велики број, на разним местима, распрострањене архивске грађе која се односи на одређену историјску личност.

Захваљујући вишегодишњем истраживачком раду Велибора Берка Савића, заљубљеника у националну културно-историјску баштину, историјска литература је обogaћена за књигу о личности Проте Матеје Ненадовића, а, до сада, недовољно истражена документа о његовом животу и раду постала су нам лако приступачна. Пажња читалаца жедних историјског знања изворни садржаји оригиналних аката и писама објављени у књизи Велибора Савића уливају драгоцена сазнања, а непосредност читаочевог додира са њима растерећује од евентуалног ауторовог субјективизма у тумачењу и конструкцији. С друге стране, мисаоном дару историчара Савићева књига нуди безграничне могућности за унапређивање сазнања неопходног за дубину научне истине.

Трагање за архивском грађом, разасутом по многим архивима, је у фазама до научне обраде истраженог материјала најсложенији и најнапорнији посао. Озбиљном истраживачу, поготово професионално оријентисаном, након завршеног сакупљачког процеса и савесно обављеног архивског истраживања отварају се различите могућности презентације резултата. Једна од њих, је селективно приређивање грађе са опредељењем на тематску класификацију битних докумената у целини или појединих делова. Но, такав начин приређивања грађе је сложенији, са присутним ризиком стручне ограничености аутора, па захтева веће опште историјско знање и свестраније познавање архивских фондова. Велибор Берко Савић се определио за лакши